

[0783]

**THIT SINT THA LATHA: EEN NIET EERDER GEÏDENTIFICEER-
DE OUDWESTFRIESE TEKST**

Voor mijn grootvader,
Jan Braak (1898–1982),
uitvinder

Han Nijdam

Summary

In this article I present an Old West Frisian text which until now has not been identified as a separate entity. This text, which I propose to be called Thit sint tha latha, can be found in Jus Municipale Frisonum and in Codex Aysma. An edition and translation have been added to the article.

Inleiding

Met de moderne edities van de Oudwestfriesse handschriften is het nog maar minnetjes gesteld.¹ Ook hier heeft echter elk nadeel zijn voordeel; er vallen immers voor de huidige generatie Oudfrisisten nog ontdekkingen te doen in dit tekstcorpus. In het hiernavolgende zal ik een klein tekstje presenteren dat in de vijftiende eeuw gecirculeerd moet hebben in Westerlauwers Friesland en dat in een aantal verschillende grotere Oudwestfriesse teksten terecht gekomen is. Dat deze tekst nog niet eerder als zelfstandige eenheid opgemerkt is, heeft mijns inziens te maken met de gebrekkige stand van kennis met betrekking tot de Oudfriesse boeteregisters en de tekst *Willekeuren van de Vijf Delen* alsook met de editie van Codex Aysma, waarin vooral het ontbreken van een gedegen inleiding zich wrekt.

1. Het identificeren van Oudfriesse teksten

Toen Dietrich Hofmann in 1979 de editie van het handschrift Jus Municipale Frisonum² recenseerde, greep hij de gelegenheid aan om uitgebreid

1. Vries, 'Metodyk Aldfryske tekstútjeften'.

2. Buma en Ebel, *Westerlauwerssches Recht I*.

aandacht te besteden aan de Oudwestfrie boeteregisters.³ Dit tekstgenre beslaat ongeveer een kwart van het totale manuscript. Boeteregisters zijn opsommingen van verwondingen aan het menselijk lichaam en aan iemands uiterlijk, vrouw, en beschadigingen aan boerderij en vee met de daarvoor te betalen geldelijke compensaties. Hofmann zwaaide de editeurs lof toe, maar had ook kritiek. Eén van de punten van kritiek was dat Buma en Ebel in sommige gevallen voor een meer gelukkige tekstscheiding hadden kunnen kiezen. Nu krijgt bijvoorbeeld de korte versie van het *Boeteregister van de grandscriwer*, die volgt op het *Boeteregister van Leeuwarderadeel*, geen apart tekstnummer, maar beslaat tekst J XXIX,136–171. Elders in Jus Municipale Frisonum (Jus) bevindt zich echter ook een lange versie van ditzelfde boeteregister, die daar wel een apart nummer krijgt: tekst J XXIV.

Hofmann noemt nog een dergelijk geval in de editie van Jus. Aan het einde van het *Boeteregister van Wymbritseradeel* (J XXI,118–120) staan drie bepalingen, voorafgegaan door het titeltje *Thit is fan walddethim, ther is jn manega loeghem vrgaderath in botem and jn riuchte* ‘Dit gaat over gewelddaden, wat samengesteld is uit verschillende vindplaatsen in boeten en in het (land)recht’. Deze titel en (twee van de drie) bepalingen zijn ook terug te vinden in het tekstje J XXVI, dat in totaal 15 bepalingen telt. Het gaat bij J XXI,118–120 dus om een minimale redactie van dezelfde kleine tekst.⁴

Hofmann vestigde niet zomaar de aandacht op deze overeenkomsten. Vanwege het werk aan zijn Oudfrie handwoordenboek (dat hij helaas niet voltooid heeft) was hij er namelijk bij gebaat om alle Oudfrie teksten te identificeren. Zo kon hij de verschillende redacties goed met elkaar vergelijken, naar de teksten verwijzen voor de vindplaatsen van woordvormen, en zogenaamde spookwoorden opsporen. Het was dan ook in deze context dat hij in de jaren ’70 en ’80 van de vorige eeuw een uitgebreid siglensysteem heeft opgezet, waarin elke afzonderlijke Oudfrie tekst geïdentificeerd wordt en een afkorting krijgt: de lijst beslaat 188 nummers en afkortingen. Hofmann was oorspronkelijk begonnen met een verwijzingssysteem aan de hand van Gerbenzons *Zeet voorlopige lijst van de belangrijkste middeleeuwse rechtsbronnen uit het groot-Frie gebied tussen Vlie en Wezer* (Groningen 1961 en 1975).⁵ Het was Munske die hem in 1974

3. Hofmann, ‘Zu der neuen Ausgabe’.

4. Hofmann, ‘Zu der neuen Ausgabe’, 347.

5. Gerbenzon, *Zeet voorlopige lijst*. De eerste uitgave verscheen in 1961, de tweede in 1975.

aanried om, in plaats van met de nummers van Gerbenzon te werken, een afkortingssysteem op te stellen van een beperkt aantal letters (liefst niet meer dan drie).⁶ Het resultaat was een alleszins werkbaar systeem, dat helaas tot nu toe geen standaard binnen de Oudfrisistiek is geworden.

Dat men bij de voorbereiding van een woordenboek van een oude taal nadenkt over een overzicht van het corpus dat men gaat beschrijven is niet verwonderlijk. Een voorbeeld is het *Dictionary of Old English*, dat sinds de jaren '70 van de vorige eeuw voorbereid wordt aan de universiteit van Toronto. De instigator van dit project, Angus Cameron, heeft al aan het begin van het project een 'List of Old English Texts' opgesteld, die als basis diende voor het verdere werk aan het woordenboek. Een dergelijke lijst geeft immers inzicht in de bouwstenen van het betreffende taalcorpus.⁷ En net als Hofmann is men ook bij het project *Dictionary of Old English* gekomen tot een soort siglensysteem, hier echter 'short titles' genoemd.⁸

Een overzicht van de tekstuele bouwstenen van een corpus heeft nog meer voordelen. Het kan makkelijk laten zien of er tekstuele relaties bestaan tussen bepaalde onderdelen van het corpus. Binnen het Oudwestfries corpus blijkt dat bijvoorbeeld het geval te zijn bij de boeteregisters, de landrechten en de willekeuren. In mijn artikelen over de *Bireknade Bota* en de uitdrukking *bi tha sida* heb ik hier al op gewezen.⁹ Deze relaties laten zien welke genres met elkaar verwant waren, en welke teksten in onderling contact met elkaar stonden.

In dit artikel wil ik een korte tekst presenteren die in twee verschillende boeteregisters en in een redactie van de zogenaamde *Willekeuren van de Vijf Delen* te vinden is. Deze drievoudige attestatie in twee verschillende tekstgenres maakt dat ik wil pleiten voor het onafhankelijke karakter van deze tekst. Deze tot nu toe niet als zelfstandige eenheid gedefinieerde tekst is een illustratie van wat ik hierboven betoogd heb. Door deze tekst als een zelfstandige bouwsteen te definiëren krijgen we beter inzicht in de manier waarop het Oudwestfries corpus in elkaar steekt.

6. Brief van D. Hofmann aan R.H. Bremmer d.d. 15 april 1989.

7. Zie Cameron, 'A List of Old English Texts'; Healy en Venezky, *A Microfiche Concordance* en de homepage van het Dictionary of Old English: <http://www.doe.utoronto.ca/>.

8. Mitchell, Ball en Cameron, 'Short titles of Old English texts'; Mitchell, Ball en Cameron, 'Short titles of Old English texts: addenda and corrigenda'.

9. Nijdam, 'Het Oudwestfries boeteregister *Bireknade Bota*'; Nijdam, 'Old West Frisian *bi tha sida*'.

II. Een nieuwe Oudwestfriesse tekst?

1. Korte karakterschets en vindplaatsen

De tekst die ik hieronder wil presenteren is te vinden in twee Oudwestfriesse handschriften, te weten Jus Municipale Frisonum en Codex Aysma.¹⁰ Ingebonden in de omvangrijke convoluut Codex Aysma bevindt zich een katern, geschreven op van de rest van het handschrift afwijkend papier, in een afwijkende hand. Deze katern, die pagina's 243–255 van het handschrift beslaat, bevat de tekst die bekend staat als het *Westerlauwers Boeteregister*.¹¹ Er is nog nauwelijks onderzoek naar deze katern en naar deze tekst gedaan.¹² De tekst is door de editoren opgedeeld in drie secties: IVa, IVb en IVc.

De eerste sectie, IVa, is een klein tekstje, dat acht bepalingen telt. Het is een overzicht van aantallen te zweren onschuldseden bij diverse vergrijpen. Dit kleine tekstje blijkt letterlijk overeen te komen met bepaling 32–39 van de Jus-redactie van de zogenaamde *Willekeuren van de Vijf Delen*.¹³ De *Willekeuren van de Vijf Delen* zijn ook te vinden in de incunabel Druk en in Codex Unia, maar in deze twee redacties zijn geen parallellen te vinden voor deze paragrafen in de Jus-redactie.¹⁴ Dit is een extra aanwijzing voor de veronderstelling dat het hier gaat om een zelfstandige eenheid die om de een of andere reden in de Jus-redactie van de *Willekeuren van de Vijf Delen* is opgenomen, maar niet in de andere twee redacties. Tenslotte komt het tekstje over de onschuldseden nog voor in een iets afwijkende redactie aan het einde van het *Boeteregister van Wymbritseradeel* in Jus.¹⁵ Hier krijgt het ook een titel: *Thit sint tha latha* 'Dit zijn de onschuldseden'. Deze titel zal ik aanhouden.

Met deze laatste versie van *Thit sint tha latha* is iets vreemds aan de hand. De twee eerstgenoemde redacties komen letterlijk met elkaar overeen, maar deze derde wijkt iets af. In de eerste plaats staat in bepaling J XXI,111: *Benes onstall ach en eth* 'Het vastzitten van bot vereist een eed'. Niet alleen is deze bepaling in de andere twee redacties niet terug te vinden,

10. Buma en Ebel, *Westerlauwersches Recht I*; Buma, Gerbenzon en Tragter-Schubert (eds.), *Codex Aysma*.

11. Het totale manuscript telt 320 pagina's. In de uitgave: p. 482-505.

12. Buma, Gerbenzon en Tragter-Schubert, xxiv.

13. J XVII.

14. Respectievelijk D XIII en U IV.

15. J XXI,109–116.

hij is ook in tegenspraak met wat er een bepaling tevoren in dezelfde tekst gezegd wordt. In J XXI,110, dus de voorafgaande bepaling, staat immers: *Benbreke thes benes thrirasum, beenstallich ach bota and nenne eth* ‘Botbreuk met drie onschuldseden vrij te zweren, vastzitten van het bot vereist een boete en geen eed’. Deze bepaling is wel in de andere twee redacties van *Thit sint tha latha* terug te vinden: zie hiervoor tabel 1. Het gaat bij bepaling J XXI,111 dus hoogstwaarschijnlijk om een latere toevoeging.

Ten tweede lopen de parallellen tussen deze derde redactie van *Thit sint tha latha* en de eerste twee maar tot en met bepaling J XXI,113. Voor bepaling J XXI,114–116 zijn geen parallellen te vinden in de twee andere redacties van *Thit sint tha latha*, maar wel in de *Willekeuren van de Vijf Delen*. De parallellen voor deze drie bepalingen (J XXI,114–116) zijn bovendien in alledrie de redacties van de *Willekeuren van de Vijf Delen* te vinden en maken daar dus deel uit van de grondtekst.¹⁶ Dat deze drie bepalingen nog wel onderdeel vormen van de redactie van *Thit sint tha latha* in J XXI blijkt uit de kopjes die gebruikt zijn. Deze maken duidelijk dat J XXI als volgt opgebouwd is:

1–108	<i>Boeteregister van Wymbritseradeel</i>
109–116	<i>Thit sint tha latha</i>
117	<i>Fan rauwe</i> (1 losse bepaling)
118–120	<i>Thit is fan walddethim</i> (zie noot 4)

Op grond van de overgeleverde drie redacties van *Thit sint tha latha* is het mogelijk de tekst in zijn beste vorm uit te geven. Dat heb ik gedaan in appendix 1. Als basistekst is gekozen voor die in Codex Aysma (A IVa), aangevuld met de titel die in het *Boeteregister van Wymbritseradeel* te vinden is (J XXI). Ik ben er hierbij van uitgegaan dat de redacties in J XVII (de *Willekeuren van de Vijf Delen*) en in A IVa (het *Westerlauwers Boeteregister*) de twee beste zijn: ze komen bijna woordelijk overeen. De redactie in J XXI (het *Boeteregister van Wymbritseradeel*) is corrupter. Hij wijkt in twee opzichten af van de twee eerste (zie ook tabel 1). Ten eerste is de bevoording anders en ten tweede het aantal bepalingen en de telling ervan. Ik ga er tevens van uit dat het tweede gedeelte van deze redactie (J XXI,114–116), waarvoor parallellen in de grondtekst van de *Willekeuren van de Vijf Delen* te vinden zijn, geen deel uitmaken van de oorspronkelijke tekst, en heb deze bepalingen daarom niet opgenomen in de teksteditie. Tenslotte wil

16. J XVII,17–19; D XIII,14–16; U IV,14–16.

ik in de geest van Hofmann de nieuw ontdekte tekst een sigle meegeven. Ik pleit ervoor om in het vervolg naar *Thit sint tha latha* te verwijzen met ‘Lath’.

Westerlauwers boeteregister (A Iva)	Willekeuren van de Vijf Delen (J XVII)	Boeteregister van Wymbritseradeel (J XXI)
1	32	109
2	33	109
3	34	110
4	35	110
5	36	112
6	37	
7	38	
8	39	113

Tabel 1

2. De context van *Thit sint tha latha*

Het vaststellen dat *Thit sint tha latha* een tekstje is dat in de vijftiende eeuw circuleerde als zelfstandige eenheid is één ding. Een ander is het de vraag te beantwoorden, waar het vandaan kwam en waarom juist deze bepalingen bij elkaar gezet zijn. Het is bijna onmogelijk de herkomst van de tekst te traceren. We kunnen alleen zeggen dat we wellicht aan Westergo moeten denken vanwege de overlevering van de redacties. Het *Westerlauwers Boeteregister* in Codex Aysma hoort in zuidelijk Westergo thuis,¹⁷ en de *Willekeuren van de Vijf Delen* verwijzen naar de zogenaamde Franeker Vijf Delen, ook gelegen in Westergo. Ook het *Boeteregister van Wymbritseradeel*, waar de derde redactie van *Thit sint tha latha* in te vinden is, komt uit Westergo.

Thit sint tha latha is zonder twijfel een aanvulling op het materiaal dat in boeteregisters te vinden is. Het is een tekstje dat informatie geeft over de correcte procesgang. De erin genoemde vergrijpen komen veelvuldig voor in de Oudwestfriesse boeteregisters. Hieronder zal ik nagaan in hoeverre dit tekstje geresoneerd heeft in de Oudwestfriesse boeteregisters. Het is hierbij overigens zeer de vraag wat primair is: is *Thit sint tha latha* een ver-

17. In mijn dissertatie zal ik dit boeteregister uitgebreid behandelen.

zameltekstje waarin aantallen onschuldseden uit het boeteregisttermateriaal bijeengebracht zijn, of zijn bepalingen uit *Thit sint tha latha* in de boeteregisters terechtgekomen?

Eerst wil ik echter kort het corpus aan Oudwestfrieze boeteregisters in kaart brengen. Deze kunnen in vier clusters onderverdeeld worden:

- 1) De zogenaamde *Bireknade Bota*, het meest omvangrijke Oudwestfrieze boeteregister.¹⁸
- 2) Een groep die in noordelijk Oostergo gelokaliseerd kan worden: het *Boeteregister van Ferwerderadeel en Dongeradeel* (BFD),¹⁹ het *Boeteregister van Leeuwarderadeel* (BLw)²⁰ en het *Boeteregister van de grandscriwer* (BGr).²¹
- 3) Een groep die stamt uit Westergo: het *Boeteregister van Dongeradeel* (BDg),²² het *Boeteregister van Wymbritseradeel* (BWb)²³ en het *Boeteregister van de Hemmen* (BHm).²⁴
- 4) Twee losse boeteregisters, die onderling in de verte aan elkaar verwant zijn: het *Westerlauwers Boeteregister* (BWI)²⁵ en het *Boeteregister van Franekeradeel en Wonseradeel* (BFW).²⁶

Van het tweede gedeelte van bepaling 1 van *Thit sint tha latha* is een spoor terug te vinden in het *Boeteregister van Leeuwarderadeel* (BLw). In de U-redactie staat daar:

BLw

*6 Dolch wtward: fior penningen myn dan fyff enza, sawenteen englescer en clena myn; da lada fior edan.*²⁷

6 Een uitwendige verwonding: 5 ons min 4 penningen, dat is 17 Engelse penningen min 1 kleine penning; het bewijs van onschuld moet met vier eden geleverd worden.

18. J XXVIII en D XIV.

19. J XXIII.

20. U XXV en J XXIX.

21. J XXIV en in een korte redactie aan het einde van U XXV en J XXIX (BLw).

22. U XXVI. Over deze waarschijnlijk corrupte titel meer in mijn dissertatie.

23. U XXVIII en J XXI.

24. J XXV.

25. A IV.

26. U XXVII.

27. U XXV,6 = J XXIX,6; J XXIII,7.

In de volgende bepaling van datzelfde boeteregister vinden we een letterlijke parallel voor bepaling 2 van *Thit sint tha latha: 7 Inridis dolchis sexasum ontsuera; thribete* ‘voor een inwendige verwonding moet men zich met zes onschuldleden vrijzweren; drievoudig’.²⁸

De term *benis onstal* betekent ‘het optreden van botsplinters die niet loskomen van het bot’. Het is een stadium voor *benis utgong* ‘het naar buiten treden van botsplinters’, waarbij een verwonding een beschadiging van het bot tot gevolg heeft die zo ernstig is dat splinters loskomen van het bot. Bij *benis onstal* is het bot dus wel beschadigd, maar komen er nog geen botsplinters los. In bepaling 4 van *Thit sint tha latha* staat te lezen dat *Benys onstal aech boete and nenne eeth* ‘het vastzitten van botsplinters vereist een boete en geen eed’. Deze zin resoneert in verschillende gedeelten van het Oudwestfries boeteregistercorpus, bijvoorbeeld in de groep *Boeteregister van Ferwerderadeel en Dongeradeel* (BFD) c.s. (zie het overzicht hierboven).²⁹

BLw

*14 Benis oenstall: xij penninck and iij ensa, fior enghelscha and iij clene; hi ach bote and nene eth; enbete and onbrinscze.*³⁰

14 Het vastzitten van botsplinters: 12 penningen en 3 ons, dat is 4 Engelse penningen en 4 kleine penningen; hij (de verwonde persoon?) heeft recht op een boete en geen eed; een enkelvoudige boete en aanbrengbaar.

De toevoeging *hi ach bote and nene eth*, die dus verwijst naar *Thit sint tha latha*, vinden we als *thet ach bote and nene eth* in de groep *Boeteregister van Dongeradeel* (BDg) c.s. in de bepaling over *benis onstal*.³¹ Hier zijn dus duidelijke tekstuele relaties te onderscheiden. Het lijkt er bovendien op dat deze tussenzin een latere toevoeging is: in de parallelle bepaling in het *Boeteregister van de grandscriwer* (BGr) ontbreekt deze namelijk.³²

In bepaling 6 van *Thit sint tha latha* worden twee vergrijpen bij elkaar gebracht die ogenschijnlijk niets gemeenschappelijk hebben: *faxfeng* ‘haartrekken’ en *fliuswerp* ‘iemand in het water gooien’. Hun gemeenschappelijkheid ligt klaarblijkelijk in het feit dat voor beide vergrijpen twee on-

28. U XXV,7 = J XXIX,7; J XXIII,8.

29. Dat is de groep BFD / BLw / BGr.

30. J XXIX,14 = U XXV,14; J XXIII,16; J XXIV,70.

31. Dat is de groep BDg / BWb / BHm.

32. J XXIV,70.

schuldseden vereist zijn. Opmerkelijk genoeg komen deze twee vergrijpen in de groep *Boeteregister van Ferwerderadeel en Dongeradeel* (BFD) c.s. ook zeer dicht bij elkaar voor:

BLw

8 *Faxfeng: fior penningen myn dan fyff enza, sawenteen englescer en clena myn.*

9 *Heerscredis: also fula.*

10 *And flioswerpis, thera allerek schel ma twirasum ondsweerra. Dat is en riocht flioswerp, dat hi weet and wasegh se; tribete and onbrense.*³³

8 Haartrekken: 5 ons min 4 penningen, dat is 17 Engelse penningen min 1 kleine penning.

9 Haar afsnijden: net zo veel.

10 En voor iemand in het water gooien (ook zoveel), voor elk van deze vergrijpen moet men zich met twee onschuldseden vrijzweren. Dat is volgens het recht een *fliuswerp*, als iemand nat en modderig is; drievoudige boete en aanbrengbaar.

In bepaling 10 worden deze drie vergrijpen, waarvan *heerskrede* in *Thit sint tha latha* ontbreekt, bij elkaar getrokken. Bij nadere beschouwing blijkt er in deze groep boeteregisters nog meer aan de hand te zijn: bepalingen 6 en 7 van dit boeteregister vertonen namelijk relaties met bepalingen 1 en 2 van *Thit sint tha latha*. Met andere woorden: we vinden hier zeer dicht bij elkaar gegroepeerd een grote concentratie van intertekstuele verbanden.³⁴

Tenslotte nog enkele opmerkingen over de laatste bepaling van *Thit sint tha latha*. Hier wordt opnieuw een onwaarschijnlijk trio vergrijpen naast elkaar gezet: *wapeldrank* ‘iemand in diep water gooien’,³⁵ *halsraf* ‘beroving van halssieraden’ en *nedmund* ‘verkrachting’. Voor elk van deze vergrijpen zijn twaalf onschuldseden vereist. Dit trio vinden we terug in opnieuw de groep *Boeteregister van Ferwerderadeel en Dongeradeel* (BFD) c.s., en in de *Bireknade Bota* (BBr). De laatste toevoeging op de bepaling uit BBr, die ik hieronder citeer, komt overeen met wat in *Thit sint tha latha* staat, maar is alleen in de Jus-redactie van de tekst te vinden:

33. U XXV,8–10 = J XXIX,8–10; J XXIII,9–11.

34. Dus: *Thit sint tha latha* 1, 2, 6 = U XXV,6–10; J XXIX,6–10; J XXIII,7–11.

35. *Wapeldrank* is hoogstwaarschijnlijk de hoogste graad van *fliuswerp* ‘iemand in het water gooien’. Zie Munske, *Der germanische Rechtswortschatz*, 161.

BBr

258 VVapeldranck, halsraf an nedmund, thio bote js elkerlick achtene pund and xxxij panningen iefta mith ene ede to onswerren. And sommelika boken haldeth xvij-hal ense iefta xij-sum ti onswerren.³⁶

258 Iemand in diep water gooien, beroving van halssieraden en verkrachting daarvan is voor elk de boete 18 pond en 32 penningen of met 1 eed vrij te zweren. En sommige boeken zeggen 17½ ons of met twaalf onschuldseden vrij te zweren.

Hoewel *Thit sint tha latha* hierboven op grond van zijn overlevering dus in Westergo lokaliseerbaar leek te zijn, blijkt nu dat de meeste tekstuele aanknopingspunten te vinden zijn in de boeteregistertraditie van het *Boeteregister van Ferwerderadeel en Dongeradeel* (BFD) c.s., een traditie die uit noordelijk Oostergo stamt. Het is met andere woorden vooralsnog onmogelijk uit te maken waar de tekst zijn oorsprong vond. Ook is het onmogelijk de tekst te dateren. De tekst circuleerde ergens in de vijftiende eeuw als een afzonderlijke eenheid, en is toen in de boeteregisters en in de *Willekeuren van de Vijf Delen* terecht gekomen. Maar of de tekst ook al in de veertiende eeuw bestond en of hij oorspronkelijk uit het boeteregistermateriaal gedestilleerd is, bijvoorbeeld om een bepaalde functionaris van dienst te zijn, al deze vragen blijven vooralsnog in speculaties steken.

III. Nawoord

De ontdekking van *Thit sint tha latha* als zelfstandig tekstje en de manier waarop resonanties ervan te ontdekken zijn in de verschillende Oudwestfriesse boeteregisters is als het oplichten van een tipje van de sluier die over deze teksttraditie heen ligt. Er moeten erg veel intertekstuele contacten geweest zijn voordat de teksten in de ons bekende redacties opgeschreven werden. Door de gebrekkige overlevering is het bijna onmogelijk alle afzonderlijke tradities te ontwaren, te dateren en te lokaliseren. Een belangrijk analysemiddel bij een poging daartoe is naar mijn mening echter wel het identificeren van de afzonderlijke bouwstenen van het corpus. Ik hoop daaraan met dit artikel een kleine bijdrage te hebben geleverd.

Universiteit Leiden
Opleiding Engels

36. J XXVIII,258; in D XIV,235 ontbreekt de toevoeging van de twaalf onschuldseden.

LITERATUUR

- Buma, W.J. en W. Ebel (eds.), *Westerlauwerssches Recht I. Jus Municipale Frisonum*. Altfriesische Rechtsquellen 6. 2 dln. (Göttingen 1977).
- Buma, W.J., P. Gerbenzon en M. Tragter-Schubert (eds.), *Codex Aysma: die altfriesischen Texte* (Assen / Maastricht 1993).
- Cameron, A., 'A List of Old English Texts', in: R. Frank en A. Cameron (reds.), *A Plan for the Dictionary of Old English* (Toronto 1973) 25–306.
- Gerbenzon, P., *Zeer voorlopige lijst van de belangrijkste middeleeuwse rechtsbronnen uit het groot-Friese gebied tussen Vlie en Wezer* (Groningen 1975).
- Gerbenzon, P., *Apparaat voor de studie van Oudfries recht*. 2 dln. (Groningen 1981).
- Healy, A. DiPaolo, en R.L. Venezky, *A Microfiche Concordance to Old English. The List of Texts and Index of Editions* (Toronto 1980).
- Hofmann, D., 'Zu der neuen Ausgabe und Übersetzung der altfriesischen Handschrift 'Jus Municipale Frisonum'. Mit Untersuchungen zur Textgeschichte der westerlauwersschen Bußtaxen', *It Beaken* 41 (1979) 337–358.
- Homepage Dictionary of Old English: <http://www.doe.utoronto.ca/>
- Mitchell, B., C. Ball en A. Cameron, 'Short titles of Old English texts', *Anglo-Saxon England* 4 (Cambridge 1975) 207–221.
- Mitchell, B., C. Ball en A. Cameron, 'Short titles of Old English texts: addenda and corrigenda', *Anglo-Saxon England* 8 (Cambridge 1979) 331–333.
- Munske, H.H., *Der germanische Rechtswortschatz im Bereich der Missetaten. Philologische und sprachgeografische Untersuchungen. I. Die Terminologie der älteren westgermanischen Rechtsquellen* (Berlin/New York 1973).
- Nijdam, J.A., 'Het Oudwestfriesse boeteregister *Bireknade Bota* (deel 1)', *Us Wurk* 49 (2000) 81–113.
- Nijdam, J.A., 'Old West Frisian *bi tha sida* 'according to the custom': A Case of Intertextuality', *Us Wurk* 50 (2001) 14–26.
- Vries, O., 'Metodyk Aldfryske tekstútjeften', in: A. Dykstra en R.H. Bremmer Jr. (red.), *In skiednis fan 'e Fryske taalkunde* (Leeuwarden 1999) 95–110.

Appendix I. Teksteditie en vertaling van Thit sint tha latha

De hieronder gegeven kritische editie is gebaseerd op de tekst van *Thit sint tha latha* die te vinden is in Codex Aysma.³⁷ De titel is ontleend aan de redactie in het *Boeteregister van Wymbritseradeel*.³⁸

Thit sint tha latha

1. Bloedresne, inrethe schel ma fyowerasum onswera, vtewardes dolgis also.
2. Inrethis dolges: sexasum.
3. Thyo breke this benys: twyrasum.
4. Benys onstal aech boete and nenne eeth.
5. Trira bena wtgang and trira ribba breka: allereg een eed.³⁹
6. Faxfengis and fliuswerpis: twirasum onswerra.
7. Trira synena kerf: allereck enne eeth.
8. Wapeldranck and halsraef and needmond: tolwasum onswerra.

Dit zijn de onschuldseden

1. Voor een diepe bloedende wond moet men zich met vier onschuldseden vrijzweren, voor een oppervlakkige verwonding ook.
2. Een inwendige verwonding: zes onschuldseden.
3. Botbreuk: twee onschuldseden.
4. Het vastzitten van het bot vereist een boete en geen eed.
5. Het naar buiten treden van drie botsplinters en breuk van drie ribben: elk één onschuldseed.
6. Iemand aan het haar trekken en iemand in het water gooien: twee onschuldseden.
7. Het doorsnijden van drie pezen: elk één onschuldseed.
8. Iemand in diep water gooien, beroving van halssieraden en verkrachting: twaalf onschuldseden.

37. A IVa.

38. J XXI,109.

39. J XVII,36 heeft hier het foutieve: *Twira benena wtganck ende twira rib breke allerlijk enen eeth*. Deze vergrijpen worden altijd in groepen van drie bijeen gebracht.